

DANİMARKA

ğiyile Hıristiyanlığı kabul etti; geri dönüp tahtı tekrar ele geçirdiğinde de bu dini halkına benimsetti. XI. yüzyılın başlarında İngiltere'yi zapteden ve veraset yoluyla Norveç'i de ele geçiren Danimarka Krallığı büyük bir imparatorluk haline geldiyse de kısa sürede dağıldı ve eski krallık da ikiye bölündü. XIV. yüzyılın sonlarına doğru İsveç, Norveç ve Danimarka Kalmar Birliği adıyla tek bir devlet halinde birleştiler (1397). İsveç'in 1523'te ayrılmasına rağmen Danimarka ile Norveç birliği muhafaza ettiler ve özellikle XV-XVI. yüzyıllarda Kuzey Avrupa'da Danimarka adıyla güçlü bir devlet olarak kaldılar. 1536'da devlet dininin Protestanlığa dönüştürülmesi üzerine Katolikler'le Luterciler arasında mezhep çatışmaları çıktı. XVII. yüzyılda bölgede nüfus kurmak için İsveç'le sürdürdüğü savaşlarda başarısız olan Danimarka, ancak XVIII. yüzyılda siyasî ve iktisadî bakımdan büyük bir devlet niteliği kazandı; denetimini ele geçirdiği Belt ve Sund boğazlarındaki ticaret yollarından büyük imkânlar sağladı. XIX. yüzyılın başlarında Fransa ile birlikte hareket eden Danimarka Napolyon'un yenilmesi üzerine Kiel Antlaşması'nı imzalamak zorunda kaldı (1814) ve Norveç'i kaybetti. Bu yüzyılın ilk yarısında, bir yandan savaşlarda çökmüş olan ekonominin kalkındırılmasına önem verilirken bir yandan da diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi liberal gelişmeye fırsat tanındı. 1834'te parlamento kuruldu ve 1848'den sonra hükümette liberaller de yer aldı. 1849 yılında mutlak monarşiye son veren ve demokratik esaslara dayanan bir anayasa

ilân edildi. 1864'te anayasada yapılan bir değişiklikle çift meclisli (Landsting ile Folketing) bir sistem benimsendi, 1915'te de kadınlara seçim hakkı tanındı.

XX. yüzyılın başında sol partiler iktidara geldiler ve önemli yenilikler yaparak gelişmiş bir demokrasi kurmaya çalıştılar. I. Dünya Savaşı'nda tarafsız kalmayı başaran Danimarka, Versailles Antlaşması uyarınca yapılan halk oylamasıyla Schleswig'in kuzeyine sahip oldu. İzlanda'ya önce özerklik (1918), daha sonra bağımsızlık (1920) verilmekle birlikte Danimarka kralı bu ülkenin de hükümdarı olarak kaldı. İki dünya savaşı arasındaki dönemde ekonomi, eğitim ve sosyal alanlarda büyük bir ilerleme gösteren ülke, 1939'da Almanya ile saldırmazlık paktı imzalamış olmasına rağmen Nisan 1940'ta Alman birlikleri tarafından işgal edildi. Kasım 1941'de Anti-Komintern Pakt'a katıldı. 1943'te Naziler'e karşı örgütlü mücadele başlatıldı. 1945'te Almanlar'ın ülkeden çekilmeleri üzerine anayasal monarşi yönetimi yeniden kuruldu ve IX. Frederik kral oldu. Batı Avrupa ülkelerinin yıkılan ekonomilerini ayağa kaldırmak için devreye sokulan Marshall planı yardımını kabul eden Danimarka Nisan 1949'da NATO'ya girdi. Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın ve Avrupa Konseyi'nin kurucu üyesi olan ülkede 1953 yılında yeni bir anayasa kabul edildi ve bu anayasa ile tek meclisli (Folketing) bir sisteme geçildi. Kral IX. Frederik'in ölümü (1972) üzerine II. Margareth tahta çıktı. 1972'de Avrupa Ekonomik Topluluğu'na girip girmeme konusunda yapılan oylamada halkın çoğu olumlu oy kullanınca ülke 1973'te bu teşkilâta üye oldu. 1978'de Grönland'a özerklik verildi ve bir çerçeve yasa yapıldı.

BİBLİYOGRAFYA :

Selâmi Gözenç, *Avrupa Ülkeler Coğrafyası II: Kuzey Batı ve Orta Avrupa Ülkeleri*, İstanbul 1983, s. 59-65; *Le Grand Roberts des noms propres*, Paris 1987, II, 816-819; *Quid 1991*, Paris 1991, s. 937-938; L. D. Steefel, "Denmark", *EAm.*, VIII, 679-685; Sami Öngör, *Devletler ve Ülkeler Ansiklopedisi*, Ankara 1967, s. 42-43; *The Illustrated Encyclopedia of Man-kind* (ed. R. Carlisle), London 1978, IV, 458-461; *Gelişim Büyük Coğrafya Ansiklopedisi*, İstanbul 1981, III, 801-816; *Büyük Larousse*, İstanbul 1986, V, 2870; *EBr.*², XVII, 226-232.

III. ÜLKEDE İSLÂMİYET

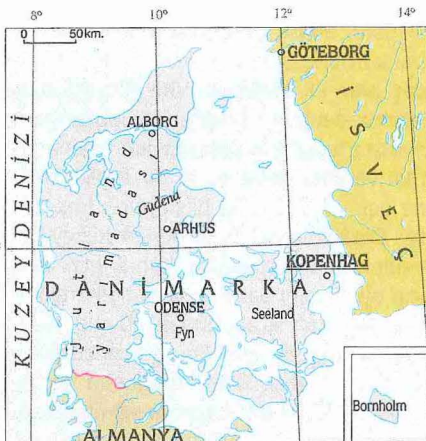
Danimarkalılar'ın İslâm dini ve müslümanlarla tanışmaları IX. yüzyıla kadar uzanmakta ve ilk karşılaşmanın, ataları

olan Vikingler'in ticaret amacıyla Kuzey Afrika ülkelerine yaptıkları seyahatler sırasında gerçekleştiği sanılmaktadır. Bununla birlikte XX. yüzyıla kadar Danimarka halkının müslümanlar ve İslâm dini hakkında pek bir şey bilmediği anlaşılmaktadır. İlk defa 1920'li yıllarda Knud Holmboe adındaki bir gazetecinin Kuzey Afrika'ya yaptığı seyahat sırasında İslâmiyet'i kabul ederek hac için Mekke'ye gitmesinin ve seyahati boyunca tuttuğu notların ülkesindeki gazetelerde yayımlanmasının, halkın İslâmiyet ve o bölgelerdeki müslümanlar hakkında bilgi sahibi olmasına hizmet ettiği bilinmektedir. 1960'lı yıllarda çok sayıda müslüman işçinin çalışmak amacıyla Danimarka'ya gelmesi ise İslâmiyet'in doğrudan tanınmasında başlıca etken olmuştur.

1990 yılında 50.000 civarında bulunan Danimarka'daki müslüman nüfusun büyük çoğunluğunu, bu ülkenin vatandaşı olmayan ve buraya çeşitli müslüman ülkelerden gelen işçiler teşkil etmektedir. Ülke istatistiklerinde nüfusun dinî özelliklerine yer verilmemesinden hem Danimarkalılar'ın hem de yabancıların bu durumları hakkında objektif bilgi edinilememekte, ancak işçi ve göçmenlerin geldiği ülkedeki en büyük din dikkate alınarak bir kanaate varılabilmektedir. Buna göre, 1990 rakamlarıyla Danimarka'da göçmen statüsünde bulunan toplam 150.644 kişiden 27.929'unun Türkiye, 8362'sinin İran, 6285'inin Pakistan, 2703'ünün Fas ve 684'ünün de Ürdün pasaportu taşımasından bu 43.260 kişinin müslüman olduğu sonucu çıkarılmaktadır. Bunların dışında diğer İslâm ülkelerinden gelenlerle Rusya, Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya, Yunanistan ve Arnavutluk gibi ülkelerden gelen işçiler arasındaki müslümanların da en az 5-6000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca evlenme ve ihtidâ yoluyla İslâmiyet'i kabul eden 2500-3000 Danimarkalı da hesaba katıldığında bu ülkedeki müslüman nüfusun 50.000'e ulaştığı söylenebilir.

Bugün Danimarka'da farklı etnik gruplara mensup olan müslümanlar arasında çeşitli amaçlarla dernek, vakıf ve merkez adı altında pek çok teşkilât kurulmuş bulunmaktadır. Genellikle çocuklara dinî ve millî kültür verilerek kimliklerinin korunması ve karşılaşılan ortak problemlerin cemaat dayanışmasıyla çözülmesi ihtiyacından doğan bu tür kuruluşların çoğu başşehir Kopenhag'da

Danimarka

Kocatepe Camii - Kopenhag / Danimarka

toplannmıştır. Bu arada Pakistanlılar'ın daha çok kurs ve mescidler, Araplar'ın da İslâm kültür merkezleri açtıkları görülmektedir. Etnik bakımdan en kalabalık grubu oluşturan Türkler arasında, 1984 yılında Türkiye Büyükelçiliği bünyesinde yer alan din hizmetleri müşavirliğinin çalışmaya başlamasına kadar bir düzensizlik vardı. Bu tarihten sonra teşkilatlanma yarışına giren Türkler'in en önemli kuruluşu Danimarka Türk Diyanet Vakfı olmuştur. Ülkedeki müslüman Türkler'e hizmet vermek amacıyla kurulan vakıf, din hizmetleri müşavirliği ile iş birliği yaparak Kopenhag ve diğer şehirlerde toplam otuz altı adet Türk kültür merkeziyle birçok cami, Kur'an kursu, kütüphane ve lokal açmış, bu merkezlere Türkiye'den din görevlilerinin tayin edilmesiyle dinî hizmetlerde bir iyileşme sağlanmıştır. Ayrıca Danimarka Türk Diyanet Vakfı'na bağlı olarak faaliyet gösteren cenaze nakli yardımlaşma fonu, Türkler'in bu alandaki ihtiyaçlarını cevap vermektedir.

Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu bazı İslâm ülkeleri Kopenhag büyükelçilerinin üyesi olduğu Islamic Cultural Center Scandinavia, çalışmalarıyla İslâm'ın temsil ve tanıtılmasında önemli bir rol oynamaktadır. İbadet yerleri açık görevlilerini tayin etmek, kültür merkezleri kurmak, İslâmî usullerle hayvan kesimi yaptırmak ve dinî yayınlar temin etmek gibi amaçları bulunan bu merkezin en önemli faaliyeti, Kopenhag'da İslâm kültür merkezi sitesinin kuruluşuyla ilgili çalışmalardır. Halen arsası satın alınarak projelendirilmesi yapılmış olan site'nin inşaatıyla ilgili hazırlıklar sürdürülmektedir. 1992 yılında Kur'an-ı Kerim'in Danca'ya sağlıklı biçimde tercümesi, İslâm'ın doğru olarak tanıtımı, dinî bayram günlerinin resmî tatiller arasına aldiril-

ması, İslâmiyet'in hükümete resmî din olarak kabul ettirilmesi ve İslâmî usullerle kesim yapacak bir mezbananın tesisi gibi meseleleri halletmek amacıyla Dansk Islamisk Rad (Danimarka İslâm Konseyi) adında başka bir teşkilât daha kurulmuş bulunmaktadır.

İslâmiyat Çalışmaları. Danimarka'da İslâm'la ilgili çalışmalar, şarkiyat konusunda olduğu gibi diğer Avrupa ülkelerine nisbetle hem geç başlamış hem de zayıf kalmıştır. İlk defa F. Kall (ö. 1775) Kopenhag Üniversitesi'nde İslâmiyet üzerine ders verirken Kral V. Frederik'in İslâm dünyasına gönderdiği ilim heyetinde görevli Danimarka asıllı Alman coğrafyacısı C. Niebuhr da 1761-1767 yılları arasında Mısır, Arabistan, Hindistan, İran, Suriye, Kıbrıs ve Anadolu'yu içine alan bir geziye katıldı. Niebuhr İstanbul üzerinden Danimarka'ya dönünce seyahat gözlem ve hâtıralarını *Beschreibung von Arabien* (København 1772) ve *Reisebeschreibung nach Arabien und andern umliegenden Ländern* (I-II, København 1774-1778) adlı iki kitapta yayımladı. Aynı dönemde Almanya'da yetişen Danimarkalı müsteşrik J. Adler ise XVIII. yüzyıl sonu ve XIX. yüzyıl başlarında yaptığı önemli çalışmalarla dikkati çekti. Önce Kopenhag'daki Kraliyet Kütüphanesi'nde bulunan küfi yazmaların katalogunu hazırlayarak bastıran Adler (*Descriptio codicum quorundam Cuficorum in Bibl. regia Hafniensi*, København 1780), daha sonra I. cildi J. J. Reiske tarafından neşredilmiş olan (Leipzig 1754) Ebü'l-Fidâ tarihinin geri kalan kısmını Latince'ye tercüme ederek beş cilt halinde yayımladı (*Annales moslemici*, Leipzig 1754; København 1789-1794). XIX. yüzyılda Danimarka'da şarkiyat ve dolayısıyla İslâmiyat çalışmalarında önemli bir ilerleme kaydedildi. Hindistan-İran uzmanı R. Rask, S. de Sacy'nin yanında yetişen J. L. Rasmussen ve L. N. Boisen, Doğu dilleri ve tarihi alanında önemli eserler verdiler. Kopenhag Kraliyet Kütüphanesi'nde bulunan Arapça, Farsça, Türkçe ve Hintçe yazmaların katalogunu hazırlayan A. F. van Mehren, bunun arkasından *Hay b. Yakzân* risâlesini (*L'allégorie mystique Hayy ben Yagzân*, Leiden 1886) ve İbn Sî-nâ ile Ebü'l-Hasan el-Eş'arî üzerine, başlıcaları *Prov., Islams Reform ved Abu'l-Hasan el-Ashari...* (Kjøbenhavn 1877) ve *Avicenna's Forhold til Islam og Hans Anskuelse om...* (Kjøbenhavn 1883) olan bazı çalışmalarını yayımladı.

XX. yüzyılda O. R. Besthorn, F. Buhl, J. Ostrup, A. Christensen ve J. Pedersen gibi şarkiyatçılar önemli çalışmalar gerçekleştirdiler. Hem gazeteci hem bir ilim adamı olan Besthorn, Ortaçağ Endülüs Arapçası üzerinde çalışarak bu alana katkılarda bulundu. Danimarka'da yetişen meşhur şarkiyatçılardan F. Buhl, Kopenhag Üniversitesi Sâmi diller kürsüsünde görev yaparken İslâm dini ve coğrafyasıyla ilgili çalışmalarının yanı sıra *Encyclopedie de l'Islam*'a yazdığı çeşitli makalelerle de dikkat çekti. Özellikle *Muhammeds Liv* (København 1903), *Alidernes stilling til de Shi'itiske Bevaegelser under Umajjaderne* (København 1910-1911) ve *Ali som praetendent og Kalif* (København 1921) gibi çalışmalarıyla tanınan Buhl'un ayrıca Filistin coğrafyasıyla ilgili çeşitli eserleri bulunmaktadır. Fars dili ve edebiyatı üzerine yaptığı çalışmalarla dikkat çeken J. Ostrup'un *Profeten Muhammed* (København 1911) ve *Islam: Den Muhammedanske Religion og dens historiske Udvidling i Kortfattet Fremstilling* (København 1914) adlı eserleri bulunmaktadır. Bunların dışında A. Christensen Arap ve Fars edebiyatıyla yakından ilgilenerek *Muhammedanske Digtere og Taenkere* (København 1906) ve *Om Laegekunts hos Perserne* (København 1917) adlı eserleri telif etti; ayrıca Ebü'l-Meâlî'den *Abü'l-Maâlî: Fremstilling af Religionerne* adını verdiği bir tercüme yayımladı (København 1916). İslâm kültürüne dair çalışmalarıyla ismini duyuran J. Pedersen *Al-Azhar. Et Muhammedansk Universitet* (København 1922), *Islams Kultur* (København 1928), *Den arabiske Bog* (København 1946), *Islam og dens forhistorie* (I-III, København 1968) adlı kitaplarının yanında bir de Kur'an tercümesi hazırladı (*Koranen*, København 1919). E. L. Pedersen ise *Ali and Mu'awiya in Early Arabic Tradition* (Copenhagen 1964), *Litteratur om Islam* (København 1968) ve *Islam. Faelllesskabog Livsvej* (Danmark 1984) adındaki önemli eserlerin sahibidir.

Danimarka'da 1960'lara kadar yalnız akademik seviyede yapılan İslâm'la ilgili yayınların bu tarihten itibaren daha çok popüler alanda arttığı görülmekte ve bunda müslüman işçilerin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bir yandan İslâmiyet'i ve müslümanları işçilerin şahsında tanıma imkânı bulan Danimarkalılar'ın ilgi ve merakı, öte yandan işçi çocuklarının din eğitimi ihtiyacı popüler nitelikte yayınların artışı sağlamıştır. Popüler ça-

DANİMARKA

lışmalara H. H. Hansen'in *İslam* (København 1964) ve *Islams Kvinder i den nære Orient* (København 1967), F. R. J. Verhoeven'in *İslam* (København 1962), K. Barr'ın *İslam, Verdens Religioner* (København 1964, 1980), A. S. Madsen'in *Muhammed Liv og Laere* (København 1967) ve *Koranen* (I-III, København 1980), M. V. Tronholm'un *İslam* (København 1970), F. Lokkegaard'ın *Muhammed* (København 1972) ve J. Jorgen'in *İslam Verden* (Danmark 1983) adlı eserleri örnek olarak verilebilir. Ayrıca 1989'da müslüman yazar Aminah Echammar'i'nin *İslam Naturens Religion* adlı kitabı ve 1991'de Danimarkalı müslümanların lideri durumunda olan Abdülvâhid Pedersen tarafından hazırlanan İslâm dini ve Hz. Peygamber'le ilgili on iki ayrı eser yayımlanmıştır. Akademik seviyedeki çalışmalar ise Kopenhag Üniversitesi'nin bünyesinde bulunan Doğu Dilleri Enstitüsü ile Orta Asya Enstitüsü'nde ve İran Filolojisi, Sâmi Diller ve Doğu Asya Dilleri bölümlerince sürdürülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Denmark: *An Official Handbook*, Copenhagen 1970, s. 201-216; M. Ali Kettani, *Muslim Minorities in the World Today*, London 1986, s. 47; Necib el-Akiki, *el-Müsteşrikün*, Kahire 1985, II, 513-529; *Data on Denmark: 1990*, København 1990, s. 122; J. Pedersen, "ed-Dürü'sü 'ş - şarkıyye fi'd-Dânmerk" (trc. M. Kürd Ali), *MMIAdm.*, IV/4 (1924), s. 170-175; V. B. Metta, "Carsten Niebuhr - 1733-1815", *IC*, VII (1933), s. 502-505; Türk Kültürüne Hizmet Etmış Danimarkalılar", *TK*, sy. 8 (1963), s. 40-43; sy. 9 (1963), s. 48-53; "Muslim in Denmark", *MW*, XIII/51 (1976), s. 2, 7; S. J. Nielsen, "Muslimün", *EI*² (İng.), VII, 702; Meccüddin Keyvânî, "Adler, J. G. C.", *DMB*, I, 171-172.

HASAN UYSAL

DÂNİŞ, Mirza Hüseyin

(bk. HÜSEYİN DÂNİŞ).

DÂNİŞGAH

(bk. ÜNİVERSİTE).

DÂNİŞMEND

(دانشمند)

Genellikle icâzet alma seviyesine gelmiş, medresede oda sahibi talebeler için kullanılan terim.

"Bilgili, ilim sahibi" anlamına gelen Farsça bir kelime (dâniş-mend) olup başta Sahn-ı Semân (Fâtihi) ve Süleymaniye medreseleri olmak üzere büyük medre-

selerin özellikle icâzet alma seviyesine gelmiş talebelerine bu isim verilir. Bunlar medresede oda sahibi idiler ve mali durumu iyi olanların, hizmetlerini görmek üzere yanlarına çömez* alma yetkileri de vardı. Fâtihi Külliyesi'ne ait muhasebe defterinde dânişmend yerine "talebe" kelimesinin yer alması, bu iki kelimenin o dönemlerde eş anlamlı olarak kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca medrese talebeleri dışında, bazı kaynaklarda kadılık, müderrislik mesleğinde bulunan ilim erbabi da dânişmend sıfatıyla anılmıştır.

Dânişmendlerin statüleri, genellikle okudukları medreseleri de içine alan vakfiyelerde belirlenmiştir. Fâtihi vakfiyesine göre Sahn-ı Semân medreselerinin her birinde on beş dânişmend bulunuyor ve kendilerine 2'şer akçe yevmiye ile imaretten ekme ve çorba veriliyordu. Aynı şekilde Süleymaniye vakfiyesinde, her medresede derslerinde başarılı on beş öğrencinin dânişmend olması ve bunlara vakıftan 2'şer akçe yevmiye ödemesi şart koşulmuştu. Tıp Medresesi'nde

ise tıp tahsili için kabiliyeti olan sekiz dânişmendin okuması öngörülmüştü (*Süleymaniye Vakfiyesi*, s. 84-85, 87). Dânişmendlere orta öğretim seviyesindeki talebelere ders verme yetkisi de tanınmıştı. Böylece kendileri bir taraftan müderrislerden ders alırken bir taraftan da ders vermek suretiyle öğretim kabiliyetlerini geliştirmiş oluyorlardı.

Dânişmendlikle ilgili olarak zaman zaman bazı önemli problemlerin ortaya çıkması, nizamının korunması amacıyla birtakım düzenlemelere gidilmesine yol açmıştır. Konu ile ilgili bazı ferman ve kaynaklardan anlaşıldığına göre biri icâzet öncesi, diğeri icâzet sonrası olmak üzere iki önemli problem baş göstermiştir. Tahsil döneminde bazı bilgisiz kişiler hiyeme veya rüşvet yoluyla, ulemâ çocukları da aileden sahip oldukları imtiyazlarla medresede dânişmend olarak icâzet seviyesine kadar geliyorlardı. Bu durum hâmisî bulunmayan çalışkan talebenin şevkini kırdığı gibi resmî makamlara şikâyetlerine de yol açıyordu. Bu sebeple dânişmendlik nizamının korunması için hemen her dönemde kanun mahiyetinde fermanlar çıkarılmıştır. Nitekim III. Murad'ın İstanbul kadısına gönderdiği 29 Şevval 983 (31 Ocak 1576) tarihli fermanında, birçok kimsenin hak etmediği halde dânişmendlik seviyesine ulaştığı, bunun *kânûn-ı kadîm**e aykırı olduğu ve ilmiye mesleğinde karışıklığa yol açtığı belirtilmiştir. Aynı fermanında, medrese talebelerinin bir medreseyi bitirmeden bir üst seviyedeki medresenin müderrisine çeşitli araçlarla gidip kısa zamanda hak etmeden yükselmesi hususundaki şikâyetlere de yer verilmiş ve bu konudaki usul yeniden tesbit edilmiştir. Buna göre bir talebe, medresede üç yıl eksiksiz ilim tahsiliyle uğraştığı sabit olmadıkça dânişmendliğe kabul edilmemelidir. Dânişmendliğe aday olan talebelerin "hâşiye-i tecrid", "miftâh", "kırklı", "hâriç elli", "müsile-i Sahn" derecelerindeki medreselerde belirlenen sürelerde okumadan bir yükseğine kabul edilmeleri halinde bunlar medreseden atılacak ve gerekirse İstanbul dışına sürülecek, onları kabul eden müderrisler ise görevden alınmak suretiyle cezalandırılacaktır. Ancak daha sonra da buna benzer fermanlara rastlanması, dânişmendliğin statüsü ile ilgili problemlerin sürdüğünü göstermektedir.

Medreseden icâzet alan dânişmendlerin başlıca meselesi ise müderrisliğe tayin edilebilmek için tanınmış bir âli-

Adana Dârülhadisi'ne dânişmend olarak tayin edilen iki kişi hakkında I. Abdülhamid'in 1190 (1776) tarihli beratı (M. İpşinli özel koleksiyonu).

